

GEÇMİŞLE YÜZLEŞMENİN ADI: KURT HOLL

Dođan Akhanlı

Rudi Dutschke'nin, Deniz gezmiş'in Almanya'daki ikiz kardeşi olduğunu biliyordum ama 10 Aralık İnsan Hakları Gününde vefat eden Kurt Holl'un arkasından yazılan taziye yazılarında, onun Rudi Dutschke'nin Köln'deki sağ kolu olduğundan da haberim oldu.

Kurt Holl ile ilk kez Portekiz'de Atlantik kıyısındaki şirin bir kasabada karşılaştım. 1997 kışında. Noel günlerinde. Daha yeni emeklemeye başlamış oğlu Benjamin'le oynarken. Ortak tanıdıklarımız çıktı ve hızla yakınlaştık. Bir kaç gün sonra birlikte akşam yemeği yedik. 70'lı yıllarda biraz Türkçe bildiğini, Türkiye'de bir kasabada, başarısızlığa uğrayan bir doğal enerji projesine katıldığını söyledi. „Şu bildiğin tezek“ dedi. Ayrıntılardan sözettii ama projenin başarısızlığa uğramasının nedenlerini, Almanca kelime haznem yetersiz olduğu için tam anlayamadım. O geceden aklımda kalan birlikte çok neşeli bir akşam geçirdiğimiz oldu.

Kurt Holl, 17 Eylül 1938'de Nördlingen adlı kasabada dünyaya geldiğinde, Almanya Nazizmin batağına çoktan saplanmış, 1935'de ırkçı yasalar yürürlüğe konmuştu. Kurt daha bir buçuk aylıkken, tarihe „Kristal Gece“ olarak geçen 9 / 10 Kasım pogromu, Almanya'da Yahudi hayatını fiilen sona erdirildi. SS birliklerinde görevli babası 1942 yılında savaşta ölen, Schwarzwald'da yatılı okuyan Kurt, liseyi bitirmek için 1953 yılında Köln'e geldi ve üniversite eğitimi dönemi bir yana bırakılırsa bütün ömrünü Köln'de sürdürdü.

Cezayir’de acımasız savaşın sürdüğü yıllarda Felsefe eğitimini sürdüren Kurt, daha lise yıllarında kattıldığı okul gezisinde Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin(FNL) yayınlarını Paris’e gizlice götürmüş, 1956 yılındaki Macaristan’daki ayaklanmadan etkilenmiş, hayatını, Almanya’da ya da yeryüzünün herhangi bir köşesinde vuku bulan haksızlıklara karşı mücadeleye adanmış sol bir aktivist olarak geçirmiştir. Hemen her eylemde, sözcümleri Vietnam savaşına karşı gösterilerde, ev işgallerinde, grevleri destekleme faaliyetlerinde, çınar ağaçların kesilmemesi için yapılan eylemlerde yer alan Kurt, bu eylemlerinin cezasını öğretmen olarak meslekten men edilmesiyle çekti.

Almanya’yın geçmişiye yüzleşmeye başladığı yıllardı. Willy Brand, Varşova’da Getto Direniş Anıtı önünde diz çökmüş, Kurt’un yaşlarındaki gençler, anne babalarının Naziler dönemindeki tutumlarını sorgulamaya başlamışlardı. Öğretmenlikten men edilmesi Kurt’u yıldırmadı. Köln mezarlıklarında sonbahar yapraklarını temizlemekten gocunmadı. İş koşullarının iyileştirilmesiyle ilgili dağıttığı bildirimler yüzünden mezarlıklara girişi de yasaklandı. Yurtlarda kalan Türkiyeli göçmen işçilere insan haysiyetine uygun konut hakkı talebiyle başladığı faaliyetlerle göçmen işçilerin sorunlarını gündeme taşıdı. Meslekten men yasağı kalktıktan sonra, yeniden lise öğretmeni olarak çalıştı.

Kurt Holl’ü tanıdığım yıllarda, Almanya’nın geçmişiyle yüzleşme tarihi ve biçimlerine olan ilgim artmıştı. Yirminci Yüzyılda iki dünya savaşı çıkaran, ikinci dünya savaşında adeta bütün dünyaya saldıran, toplam elli milyon insanın ölümüne ve gelmiş geçmiş en kapsamlı ve en acımasız soykırım teknikleriyle altı milyon Yahudi, yarım Milyon Roman ve Sinti’yi yok eden bir ülkenin, böylesine ağır bir geçmişle nasıl başedebildiğini, diktatörlükten, demokrasiye nasıl dönüşebildiğini merak ediyordum. Yüzyıldır, kendi yurttaşlarına karşı savaş açmış bir ülkeden gelen bir göçmen olarak, Alman Tecrübesinin, Türkiye’den tarihi suçlarından dolayı adalet ve demokrasi talep eden yurttaşları için bir örnek oluşturup oluşturmayacağını da merak ediyordum.

Ben de bu ilgiyi uyandıran en önemli unsurlardan birisi, Köln’de kaldırımlara döşenmiş anıt taşlardı. Köln’den 1940 yılı mayısında Auschwitz’e sevk edilen, Almanların Roman ve Sinti diye adlandırdıkları Romanların anısına, Bickendorf’tan, Köln Fuarına uzanan cadde boyunca kaldırıma gömülmüş pirinç kaplamalı anıt taşlarında “Im Mai 1940–Roma und Sinti” yazısı kazılıydı. Sanatçı Günter Demning tarafından döşenmeye başlayan sayısı 50 bine ulaşan bu anıt taşlarının bir diğer versiyonu da, Holocaust’da hayatlarını yitirenler için tek tek döşenen taşlardır. Örneğin, Berlin’de Kant Caddesi 154/a numaralı evin önünde döşeli dört anıt

taşından birinin üzerinde, 1915'te Türkiye'den göç etmiş olan Behar ailesinden Lea'nın anısına şunlar yazar:

„Burada LEA BEHAR otururdu. / 12.12.1942'de Riga'ya / sürüldü. / Öldürüldü.“

Sebahattin Ali'nin “Kürt Mantolu Madonna” adlı romanının kahramanı Maria Puder'in izini bu taşlardan esinlenerek aramaya başlamıştım. Türkçeye bire bir „çelme taşı“, „sendeleten taş“ olarak da çevrilebilecek olan bu anıt taşlarının (Stolperstein) icatçısı Kurt Holl'dü

Madonna'nın Son Hayali'inde şu satırlarla Kurt Holl'a olan minnetimi ifade etmiştim:

„Uyumadan Günter'in atölyesine gittim. Onun için, önemli olan malzeme değil fikirdi. Kağıttan, kartona, ağaçtan, seramiğe, taştan, kana, boyaya, kuş tüyünden betona kadar her türlü malzemeyi kullanıyordu. Örneğin, Roman ve Sintilerin, 1940 Mayıs'ında Köln'den Auschwitz'e sürülmelerini hatırlatmak için, bisiklete benzer, önünde kurşundan dairesel bir tekerlek olan ve her bir dönüşünde, "Im Mai 1940– Roma und Sinti" yazısını caddeye yazan bir düzenek oluşturmuştu. Eskiden “Türkkurt” şimdilerde ise “Çingenekurt” olarak tanınan arkadaşının önerisiyle, sendeleten anıt taşları yapmaya başlamıştı. Sendeleten ya da uyaran taşlar derken, tabii ki, gerçek anlamda ayağa takılan değil, ruha, bilince, hafızaya takılan taşlardan söz ediyordu.“

Kurt Holl sadece tarihsel haksızlıkları gündeme taşıyan bir hatıralar abidesi değil, aynı zamanda tarihsel haksızlıklara maruz kalmış olanlara yönelik güncel ırkçılık ve ayrımcılığa karşı mücadelenin de bayrağı oldu.

Bugün Köln'de Roman ve Sinti'lere yönelik ırkçılığa karşı mücadele sürdüren Rom e.V. adlı kuruluş varsa, Avrupa'nın en büyük Roman Kütüphanesi ve arşivi kurulmuşsa, Roman çocuklar için Amaro Kher adlı okul mevcutsu, bütün bunları Kurt Holl'un bitmez tükenmez enerjisine borçluyuz.

Halen adı EL-DE HAUS olarak anılan Köln'ün eski Gestapo binası bugün artık bir müze. 1933-45 Nazi dönemine ait belgelerin toplandığı bilgi ve eğitim merkezi olarak hizmet veren müzenin, Naziler döneminde işkence ve sorguların sürdürüldüğü hücreler, o zamanki halleriyle korunarak anıt ev haline getirilmiş. Yaklaşık 1100 insanın idam edildiği bu binada hücre duvarları, çoğunluğu Polonya'dan ve Rusya'dan getirilen esir ya da angaryaya tabii tutulan, hemen her ülkeden tutukluların yazdıkları yazılarla dolu ve döneme tanıklık etmeye devam ediyorlar. Binanın 1. ve 2. katında, Nazi'lerin iktidara gelisini, savaşı, milyonlarca insanın yok edilmesine yol açan ırkçılığı, ayrımcılığı, iktidara karşı direnişi, suçları, suç

ortaklarını, sessiz kalanları ve mağdurları anlatan, döneme ait belgelerin, film, fotoğraflar ve diyaların, hayatta kalanların hatıralarının kaydedildiği ses kasetlerinin sunulduğu daimi bir sergi var.

Daimi serginin başladığı birinci katta, işkence merkezinin dönüşüm süreci belgenir. Duvarda, hücrelerin savaştan sonra depo olarak kullanılan görüntülerinin yanısıra bir fotoğraf asılıdır. Fotoğraf 1979 yılında çekilmiştir. Altında KURT HOLL yazar.

Ne zaman müzeyi gezmek isteyenlere refekat etsem bu noktada durur ve fotoğrafçı bir arkadaşıyla 1979 yılında eski gestapo hücrelerinin durumunu gün ışığına çıkaran ve şehrin kendi geçmişiyle yüzleşmesi için bir hareket başlatan ve başarıya ulaştıran Kurt Holl'un hikâyesini anlatırım. Bu şehrin hafıza abidesi olan, 77 yaşında saçları simisyah bir delikanlı olarak, insan hakları gününde vefat eden Kurt Hol'den söz ederken, içimde onun arkadaşı olduğumdan kaynaklanan bir gurur dalgası yükselir.